

De zwerver en de baljuw

door J. Dahmeijer

In de Resolutieboeken van 's-Gravenzande en Zand-Ambacht van omstreeks 1790 staat een opmerkelijke zaak opgetekend. Het gaat daarbij over een zwerver die het waagde om zich tegen het gezag van de plaatselijke baljuw te verzetten door een bezwaarschrift tegen zijn beslissing in te dienen bij stadhouders Willem V.

In onze tijd hebben we op grond van de wet bezwaar- en beroepsmogelijkheden, in die tijd lag dat echter wat anders.

Abraham Douglas was sinds 1748 baljuw en schout van Naaldwijk, Honselersdijk, het Honderdland, de Oranjepolder, Wateringen, 's-Gravenzande en Zand-Ambacht, een groot deel van het Westland dus. Hij woonde in één van de zijvleugels van het Huis Honselersdijk. De combinatie van het baljuw- en schoutsambt gaf Douglas veel macht. Op grond van zijn aanstelling in deze functies door de stadhouder was hij namelijk belast met de rechtspraak in dit gebied.

Naast deze belangrijke betrekkingen had hij nog een aantal andere functies weten te vergaren. Zo was hij belast met de administratie van de bezittingen van de Oranjes in het Westland en had hij het ontvangersambt verworven, wat onder andere inhield dat hij de "verpondingen" moest incasseren, de belasting op huizen en grond. Door al deze functies was hij een zeer belangrijk man in het Westland, met wie iedereen op een of andere manier wel te maken kreeg.

Douglas had zich tijdens zijn langdurige bewind onder de bevolking niet erg populair gemaakt. Hij was inhalig en kwam bij de uitoefening van zijn functies geregeld in opspraak en ook op zijn privé-leven was het nodige aan te merken. Het is dan ook niet vreemd, dat er in het Westland mensen waren die hem het leven zuur trachtten te maken. Dat leidde er zelfs toe, dat hij in 1787 door de patriotten gearresteerd werd en drie weken gevangen werd gezet. Nadat stadhouder Willem V met steun van een Pruisisch leger weer aan de macht was gekomen, keerde Douglas terug naar Honselersdijk.

Het Westland was in die tijd dun bevolkt en veel bewoners kwamen door de vaak geïsoleerde ligging van de boerderijen en de slechte toestand van de wegen niet verder dan het bezoek aan de warenmarkten in de dorpen. Alleen als daar een heel bijzondere reden voor was, ondernam men een enkele keer een reis naar de stad.

Vanuit de rond het Westland liggende steden trokken allerlei mensen naar de dorpen en langs de verspreid liggende boerderijen om hun

koopwaar aan de man te brengen. Deze marskramers zorgden ook voor wat vertier in het bestaan van alledag: zij vertelden wat er in de bewoonde wereld zoal gebeurde. Ook bedelaars werden veelvuldig aangetroffen, die om een hap eten kwamen en er soms een onduidelijk handeltje op na hielden. Zij hadden hun vaste adressen waar zij wat kregen en een nachtje in de hooiberg konden slapen om daarna weer verder te trekken. Bij deze lieden moest men natuurlijk wel op de spullen passen, want tegelijk met het vertrek van de zwerver verdween er wel eens wat meer.

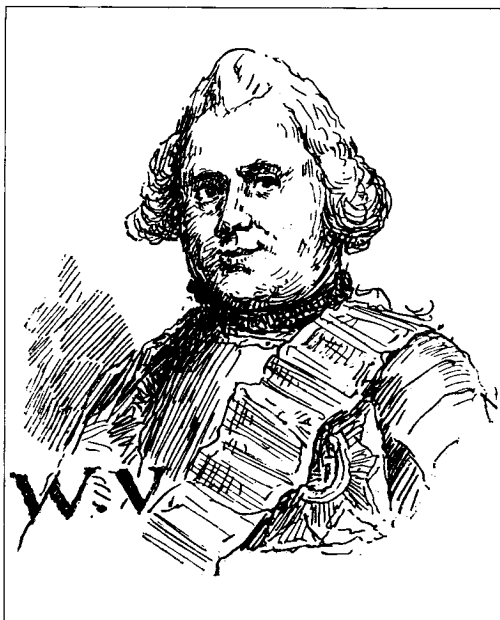
Eén van deze zwervers was Joris de Wolf, die in het laatste kwart van de 18e eeuw onze omgeving tot zijn werkterrein had uitgekozen. In het begin liep hij met een zogenaamde lazarusklap rond, waaraan vroeger melaatsen herkenbaar waren. Waarschijnlijk was dat een bakje met een deksel aan een steel, zodat de melaatse het bedelgeld niet hoefde aan te raken. Het is echter onduidelijk of hij deze ongeheeslijke ziekte wel echt had, want later trok hij rond als koopman in vloermatten! Niemand wist echter, of hij nu echt een handeltje had of dat hij eigenlijk met bedelen aan de kost kwam.

Op een gegeven moment was Joris de Wolf eensklaps met onbekende bestemming uit het Westland vertrokken en onder de bevolking wist niemand hoe dat kwam. De besturen van Honselersdijk, Naaldwijk, 's-Gravenzande en Zand-Ambacht wisten echter wel hoe de vork in de steel zat. De reden dat De Wolf niet meer in het Westland gesignaleerd werd, had te maken met het ingrijpen van baljuw Douglas. Op grond van een ingesteld onderzoek was de baljuw tot de conclusie gekomen dat De Wolf, de mattenkoopman die kennelijk van melaatsheid genezen was, eigenlijk een oude bedelaar was. Daarom had Douglas hem op grond van de daarvoor geldende richtlijnen verboden zich nog langer te vertonen in de plaatsen van zijn rechtsgebied.

In de maand maart van het jaar 1790 had Joris de Wolf uit naam van baljuw Douglas de aanzegging gekregen dat hij uit het Westland moest vertrekken, maar blijkens de archiefstukken was hij er de man niet naar om zich zo maar te laten wegsturen. Hij hield er echter wel rekening mee dat er op het overtreden van het verbod de niet aantrekkelijke straf stond van drie dagen eenzame opsluiting op water en

brood. Bovendien kon hij het opnieuw overtreden van dit gebod zelfs gese-ling en verbanning volgen. Maar er stond veel voor hem op het spel. Als hij vertrok, was hij veel goede “klanten” kwijt en moest hij maar weer zien ergens anders een broodwinning op te zetten.

Hij wist dat Douglas niet het laatste woord had en dat er nog een hogere instantie was die alle bevelen van de baljuw terug kon draaien. Daarom aarzelde hij volgens de stukken niet lang en ontving stadhouders Willem V een verzoekschrift, dat luidde als volgt:

Stadhouder Willem V.

“Aan Zijn Hoogvorstelijke Doorlugtige Hoogheid, den Heere Prince van Orange en Nassau, Erfstadhouder, Captein, admiraal en Generaal, der VerEenige Needer Landen Etc, Etc, Etc”

*“Doorlugtige Hoog Geboorne Vorst,
Ik val U Genaade oodmoedig te Voed, Zijnde Een arm Man, met zes Leevendige Kinderen, en die gewoon is, om mijn brood buijten te Verdienen in ‘t Westland, met matten te Loopen al wel Agtien Jaaren, en ik een Hagenaar van Geboorten ben, maar de Heer Douglas op Honslaersdijk, mijn zulks heeft belet, en nu geen raad Weet, om anders an mijn brood te Komen, want al mijn Klanten daar woonen, nu oodmoedig Smeek, an U Doorlugtige Vorst, om mijn tog permissie te Vergunnen, om daar in het westland mijn brood te kunnen winnen, want ik daar anders niet durff te gaan, zonder Permissie Van zijn Hoogheid, onderdanig tog, Smeek om antwoord Van U O Vorst”
U Edele Dienaar”.*
(get) Joris de Wolf

Nadat Willem V dit verzoekschrift had ontvangen, zond hij het op 24 maart 1790 om advies aan zijn raadgevers, die het op hun beurt in handen stelden van baljuw Douglas en de besturen van Honselersdijk, Naaldwijk, 's Gravenzande en Zand-Ambacht met het verzoek hierover advies uit te brengen.

Natuurlijk kwam dit stuk het eerst in het bezit van de baljuw die, om de afdoening van deze ongehoorde zaak te bespoedigen, direct een ontwerp-advies schreef dat hij bij de verschillende besturen liet bezorgen. Zowel in de resolutieboeken van 's-Gravenzande als in de boeken van Zand-Ambacht is dit advies opgetekend. Het vangt aan met:

“Edele Agtbaare Heeren!

Ik voege hier bij, zeeker Verzoek aan zijne Doorlugtige Hoogheid gepreesenteerd, door Eene Joris de Wolff, gebooren, zoo hij zegt, in 's Hage, egter met agterlaating wat voor het jeegenswoordige, voor zijn Vaste Woonplaats moed werden gehouden; -welk verzoek bij missive vanden Vorst, gesteld is geworden in handen van zijne Raaden, ten fine van berigt en advijs.”

Daarna zet Douglas uiteen dat de raadgevers van de vorst hem en ook de besturen van Naaldwijk, Honselersdijk, 's-Gravenzande en Zand-Ambacht hebben gevraagd hierover te willen adviseren. Zijn rapportage komt in grote lijnen op het volgende neer:

Naar zijn mening had dit verzoek om advies eigenlijk eerst alleen aan hem gericht moeten worden (hij was tenslotte de door de stadhouder benoemde baljuw). Kennelijk is daar, ter voorkoming van vertraging in deze zaak, in dit geval van afgeweken!

Ter voorkoming van soortgelijke verzoeken van bedelaars verdient het aanbeveling om alle argumenten maar eens goed op een rijtje te zetten. Daardoor is het zowel voor de vorst, voor zijn raadgevers als voor de plaatselijke besturen duidelijk hoe met soortgelijke verzoeken moet worden omgegaan. Daarom heeft hij alvast een ontwerp-advies opgesteld. Als de besturen het daarmee eens zijn, kan dat worden verzonden.

Met betrekking tot de zaak Joris de Wolf gelden de volgende regels. In artikel 3 van het plakkaat van 30 oktober 1789 wordt aan de plaatselijke gerechten opgedragen dat als landlopers en vagebonden moeten worden beschouwd en daarvoor dan ook moeten worden bestraft: alle *“Leprosen, Stoelematters, oley en vlakballenverkoopers en dergelijke”* die hun handel en handwerk op het platteland uitoefenen, behalve als zij daarvoor van de plaatselijke overheid een vergunning hebben ontvangen.

Verder staat in het 4e artikel van het plakkaat, dat bedelaars die hier verblijven en in deze provincie geboren zijn, zich binnen acht dagen na publicatie van dit voorschrift naar de plaats moeten begeven waar

's-Gravensande 1749. Marskramer en boerinnen lopen over de Naaldwijkseweg langs de buitenplaats Zuydwind naar de markt. (Aquarel: A. Schouman).

ze vandaan komen of waar ze vroeger het langst verbleven. Daar moeten zij naar toe om in hun onderhoud te voorzien in plaats van in andere steden of dorpen te gaan bedelen. De hierop gestelde straf bedraagt volgens het plakkaat van 12 mei 1649 bij de eerste overtreding drie dagen op water en brood en bij herhaling geseling en verbanning.

Tegen de achtergrond van deze voorschriften geeft Douglas de plaatselijke besturen de raad om maar eens na te gaan, hoe het werkelijk met De Wolf gesteld is en hoe de inwoners in hun gebied over hem denken. Het is algemeen bekend, dat De Wolf in zijn jonge jaren dagelijks het platteland af liep met zijn lazarusklap om daarmee in zijn onderhoud te voorzien. Hiervoor kon hij vroeger een toestemmingsbrief tonen. Op deze manier wist De Wolf zich met gemak meer inkomsten te verwerven dan de ijverigste arbeider, hij kon er zelfs ruim van leven. Zijn toestemming is hem echter ontnomen en om zijn gebedel en geschooi te verbergen draagt hij nu drie of vier oude biezen vloermatten over zijn schouders die aan de voor- en de achterkant van zijn lijf tot op zijn knieën hangen. Dat is zijn hele koopwaar, waar hij zo prat op gaat. Deze handel is puur bedrog net als vroeger zijn lazarusklap. Melaatsheid wordt zoals bekend voor ongeneeslijk gehouden en melaatsen mogen dan ook niet trouwen. De Wolf is echter ineens van deze ziekte genezen en hij blijkt ook nog vader van zes kinderen te zijn, hoewel er niets bekend is van zijn huwelijk en zijn echte woonplaats.

Verder heeft De Wolf voor zijn vloermattenhandel geen vergunning van het bestuur van zijn woonplaats. Hij mag dus ook niet met zijn matten op het platteland komen. Ook moet worden vastgesteld dat deze handel hem hooguit maar een gering bedrag per dag zou kunnen opleveren. Daarvan zou hij zijn 6 kinderen nooit kunnen onderhouden, als dat niet zou worden aangevuld met schooien en bedelen, want dat zijn nu juist de favoriete bezigheden van dat soort leeglopers! De Wolf moet dus beschouwd worden als een eenvoudige schooier en bedelaar die zonder meer onder de strekking van artikel 4 van het plakkaat van 30 oktober 1789 valt. Daarom is hem de aanzegging gedaan, dat hij moest vertrekken. Daarbij komt nog, dat hij op dat moment net betrapt werd op het vragen van een “*schooiersaalmoes*”; om die reden had hij direct al drie dagen op water en brood gezet kunnen worden. Hier past dan ook geen pardon. Als er nu niet wordt opgetreden, is dat zo onder zijn collega’s bekend en worden we overstroomd met bedelaars die onze omgeving komen afschuimen met hun gefingeerde handel om zo op een gemakkelijke manier aan de kost te komen.

Verder is deze Joris de Wolf een minderwaardig sujet, omdat hij in de zogenaamde patriottentijd in onze omgeving door iedereen als een spion werd beschouwd.

Zoals al gezegd verbieden de wettelijke voorschriften de bedelarij van De Wolf. Aan deze voorschriften moet de hand worden gehouden. Als dit oogluikend wordt toegestaan, zou de hogere overheid zich wel eens met onze bevoegdheden op het gebied van de rechtspraak kunnen gaan bemoeien. Dat is, zoals u bekend is, de laatste tijd toch al geregeld voorgekomen en hoewel dat vaak niet meer was dan wat “*geraas van een blaas met bonen*” (veel kabaal om niets), hebben deze geruchtmakende zaken toch een minder gunstige indruk achtergelaten. We moeten er dus voor zorgen opschudding te voorkomen en laten zien, dat we hier op het platteland met betrekking tot onze inwoners onze zaken zelf goed kunnen regelen.

We hebben dus de plicht om ons stipt aan de tekst van de wet te houden zonder ons te baseren op gevoelens en veronderstellingen. Op grond van deze overwegingen moet een afwijzend advies worden uitgebracht met betrekking tot het verzoek van De Wolf. De conclusie is dus, dat Joris de Wolf met zijn 6 kinderen naar de plaats gestuurd moet worden waar hij vandaan komt.

Dit advies aan de plaatselijke besturen werd opgesteld op 2 april 1790. Zoals we zien, is Douglas behoorlijk in zijn wiek geschoten en trekt hij af en toe op scherpe toon van leer. In het laatste deel van zijn advies maakt hij bovendien opmerkingen die eigenlijk niet echt over deze zaak gaan. Daardoor krijgen we de indruk dat de baljuw, door het schrijven van dit ongevraagde ontwerp-advies aan de plaatselijke

besturen, zijn hart eens wilde luchten over de geringe medewerking om niet te zeggen de tegenwerking die hij de laatste tijd van hogere hand had ondervonden. Het vorig jaar nog had hij grote onenigheid gehad met de 's-Gravenzandse kerkenraad en zijn patriottisch gezinde predikant Ds. Joh. de Wit. Toen was hij en met hem de gerechten van 's-Gravenzande en Zand-Ambacht, hoewel allen overtuigd oranjegezind waren, nog openlijk in het ongelijk gesteld.

Na ontvangst van dat stuk op het stadhuis van 's-Gravenzande werden de bestuurders van 's-Gravenzande en Zand-Ambacht nog dezelfde dag bij elkaar geroepen. Nadat men zich over deze belangwekkende zaak had gebogen, bleek dat men het volledig eens was met de argumenten en het advies van de baljuw. Besloten werd dan ook de onverkorte versie van het ontwerp-advies van baljuw Douglas naar Den Haag te zenden.

Uit het oud archief van 's-Gravenzande blijkt niet welk besluit Willem V op het desbetreffende verzoekschrift genomen heeft, maar we mogen wel aannemen dat de baljuw en de plaatselijke besturen in het gelijk werden gesteld en dat Joris de Wolf genoodzaakt was om zijn matten op te rollen en naar elders te vertrekken.

Zoals ook in de inleiding al is gezegd, zagen veel Westlanders Douglas liever vandaag dan morgen vertrekken. Achter het verzoek van De Wolf, zoals dat in de archiefstukken voorkomt, zit naar we gevoeglijk kunnen aannemen een poging van anderen om Douglas in diskrediet te brengen. Het is toch wel zeer onwaarschijnlijk dat een zwerver het in die tijd waagt om zich tegen een machtige baljuw te verzetten. Aangenomen mag worden dat de bedelaar De Wolf, die waarschijnlijk zelf zijn naam niet eens kon schrijven, zich voor deze actie die uit zijn naam werd gevoerd, goed heeft laten betalen en daarna met de noorderzon is vertrokken. Een paar jaar later met de komst van de Fransen in 1795 vertrekt ook Douglas, tot grote opluchting van veel Westlanders.

BRONNEN:

Gemeentearchief 's-Gravenzande

Historisch Jaarboek Westland, 1989: P.A. Vreugdenhil: Baljuw Abraham Douglas